

Andrej Studen

Cesar je osel, dvor pa kurbišče

Zanimiv primer žalitve cesarja Franca Jožefa iz leta 1910

STUDEN Andrej, dr., izr. prof., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

343.632"1910":929Franc Jožef I.

CESAR JE OSEL, DVOR PA KURBIŠČE

Zanimiv primer žalitve cesarja Franca Jožefa iz leta 1910

Leta 1910 je bila na Dunaju prva mednarodna lovska razstava. Na obisk razstave so vabili tudi posebni reklamni lepaki v kupejih potniških vlakov. Julija 1910 se je na ljubljanski železniški postaji zgodil incident. Neznani storilec je s svinčnikom pokracal omenjene lepake z žaljivimi opazkami o cesarju in cesarski hiši – npr. osel, kurbišče (Hurenhaus), cirkus (Affentheater). Po razkritju kaznivega dejanja žalitve veličanstva, za katero je bila po § 63 kazenskega zakonika iz leta 1852 zagrožena kazen težke ječe od enega do pet let, se je na deželnem sodišču v Ljubljani začela obširna preiskava. Kritične izjave o cesarju so namreč vse do propada avstrijske monarhije strogo preganjali. Sum je padel na čistilce vagonov in druge delavce, ki so imeli dostop v vagone. Preiskovalni sodnik je zaslišal številne osumljence in priče, k preiskavi pa so pritegnili tudi dva sodna izvedenca – grafologa, ki sta z osumljenimi izvedla preizkus pisanja (Schriftprobe) in na koncu podala izvedensko mnenje. Oba sta prišla do zaključka, da je žaljive opazke na plakatih nakracal pleskar pri c. kr. državni železnici Rudolf Schönemann. Sledila so številna poizvedovanja o osumljencu, ki so Schönemanna prikazale kot nemštvo naklonjenega patriota, ki pa ni nikoli kazal antidinastičnih nagnjenj in ni pripadal nobeni politični organizaciji. Ali je bila proti Schönemannu podana obtožba, pa žal ne izvemo.

Ključne besede: žalitev veličanstva, cesar Franc Jožef, pokracani reklamni plakati, prva mednarodna lovska razstava 1910, sodni izvedenec – grafolog

STUDEN Andrej, PhD, Associate Professor, Research Advisor, Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

343.632"1910":929Franc Jožef I.

THE EMPEROR IS AN ASS, AND THE COURT A BROTHEL

An Intriguing Example of an Insult to Franz Joseph from 1910

In 1910 the first international hunting exhibition took place in Vienna. Visitors were also invited to the exhibition via special posters in the compartments of passenger trains. In July 1910 an incident took place at the Ljubljana train station. An unknown person scribbled on the posters insults to the emperor and his court such as “an ass”, “a brothel” (Hurenhaus) or “a circus” (Affentheater). After the disclosure of the criminal act of an insult to His Majesty, which according to § 63 of the 1852 Penal Code was punishable with one to five years of close arrest, an extensive investigation was launched by the provincial court in Ljubljana. Critical remarks about the emperor were strictly prosecuted until the decline of the Austrian monarchy. Cleaners and other workers with access to passenger train cars became the suspects. The investigating judge questioned many suspects and witnesses, and two legal experts – graphologists – were called in to perform a handwriting test (Schriftprobe) with the suspects and provide an expert opinion. Both concluded that Rudolf Schönemann, a painter with the imperial royal Railways, had scribbled the insults on the posters. There followed numerous inquiries about the suspect, which presented Schönemann as a patriot disposed to Germanness who had never shown anti-dynastic disposition nor belonged to any political organization. Unfortunately, it remains unknown whether charges were brought against him.

Key words: insult to His Majesty, Emperor Franz Joseph, scribbled placards, first international hunting exhibition 1910, legal expert – graphologist

Osemdeseto obletnico rojstva cesarja Franca Jožefa je cesarski Dunaj obeležil z veličastno prvo mednarodno lovsko razstavo. Okoli Rotunde v dunajskem Pratru je bilo posejanih nešteto paviljonov, hišic in ponosnih razstavnih palač. Na razstavi so želeli javnosti predstaviti pomen lovstva kot mednarodne manifestacije gospodarskega življenja sodelujočih držav in še posebno posameznih kraljestev in dežel avstrijske monarhije. V soboto, 7. maja 1910, jo je v navzočnosti gostov iz celega sveta odprl njen pokrovitelj cesar Franc Jožef,¹ ki je slovel kot strasten lovec.

V zvezi s cesarjem kot navdušenim lovcem naj samo omenim, da zgodovinar in časnikar dežele Kranjske Peter von Radics v svoji knjižici o zgodovini lovstva na Kranjskem, ki jo je napisal po naročilu Deželnega komiteja za Kranjsko, zadolženega za čim bolj uspešno predstavitev dežele na lovski razstavi, ni skoparil s pretirano hvalo lovskih spretnosti presvetlega cesarja Franca Jožefa. Ostarelega monarha je namreč proglasil za »prvega zaščitnika lovstva« oziroma »najprimernejšega lovca« monarhije, v času njegove dolge vladavine pa naj bi se sploh začela »nova, vedno bolj sijajno razvijajoča se doba lovstva tako v Avstriji na splošno, še posebno pa v naši deželi Kranjski«.²

Prireditelji mednarodne lovske razstave so hoteli v mesto na lepi modri Donavi privabiti čim več obiskovalcev. Razstava naj bi prispevala predvsem k živahnemu tujskemu prometu v državi. V propagandno akcijo se je vključila tudi c. kr. direkcija državnih železnic, ki je vabila na razstavo na posebnih lepkih v kupejih potniških vlakov. Poleg številnih hvalospesov časopisja o izjemnem uspehu svetovne lovske razstave, ki jo je »jako izkoristil za svojo reklamo tudi obrt«,³ pa so razstavo spremljali tudi bolj »temačni«, oblastem nič kaj všečni pojavi. Eden takšnih je bil primer kaznive oskrunitve omenjenih reklamnih lepakov z žaljivimi opazkami o cesarju v vlaku državnih železnic, ki predstavlja tudi jedro naše zgodbe. A preden se z njo podrobneje seznanimo, je treba zapisati par besed o samem deliktu – žalitvi cesarja.

Napad na cesarjevo dostojanstvo

Kritične izjave o cesarju so bile vse do propada avstrijske monarhije strogo preganjane. »Žalitev veličanstva je bila tudi v kazenskem zakoniku iz leta 1852 normirana kot samostojen delikt, ki ni bil v nobeni zvezi s splošno žalitvijo časti zasebnikov ali zasebnic. Žalitev veličanstva

Ostareli cesar Franc Jožef, pokrovitelj mednarodne lovske razstave. (Foto: Wenzl Weis, 1910)

je bil političen delikt, predmet žalitve pa ni bila oseba državnega poglavarja ali njegove časti, temveč poosebljena državna oblast. Veličanstvo označuje najvišje dostojanstvo, v katerem je državnemu poglavarju pripadajoča suverena državna oblast našla svoj zunanji izraz.«⁴ Skratka. Posebno kazensko pravno varstvo vladarja je bilo izraz njegove absolutne imunitete, nedotakljivosti in neodgovornosti suverena. Žalitev veličanstva je bila jasno ločena od drugih deliktov za zaščito države (npr. veleizdaja).⁵ »Monarhija je lahko temeljila samo na svetosti zakonitega reda in poslušnosti oz. pokorščini državnemu poglavarju. Posledica te pokorščine je bila podložnost, ki se je morala izražati tudi v zadržanem vedenju do državnega poglavarja. Zato je morala biti za vsako oporečno dejanje, ki ni ustrezalo zapovedanemu spoštovanju, zagrožena kazen in so ga morali preganjati.«⁶ Iz tega si je mogoče razlagati visoke kazenske sankcije in posledično preganjanje tudi povsem nedolžnih, zlasti v močni opitosti izrečenih izjav podložnikov. Člen 63 kazenskega zakonika iz leta 1852 se je namreč glasil:

¹ Slovenec, 6. 5. 1910.

² Peter von Radics, *Geschichte der Jagd in Krain und Franz Anton von Steinberg ein altkrainischer Weidmann, geb. 1684, gest. 1765, Laibach: Im Verlage des Landeskomitees für Krain in der Ersten Internationalen Jagdausstellung in Wien, 1910, str. 42.*

³ *Dom in svet, letnik 23, št. 6, 1910, str. 288.*

⁴ Philip Czech, *Der Kaiser ist ein Lump und Spitzbube. Majestätsbeleidigung unter Kaiser Franz Joseph, Wien / Köln / Weimar: Böhlau Verlag, 2010, str. 68.*

⁵ Gerd Schwerhoff, *Historische Kriminalitätsforschung, Frankfurt / New York: Campus Verlag, 2011, str. 174.*

⁶ Czech, *Der Kaiser ist ein Lump, str. 68.*

»Kdor cesarju spoštovanje ukrati, naj se zgodi le-to z osebnim razžaljenjem, z gerdenjem, hudim ogovarjanjem, ali zasramovanjem, očitno ali pred več ljudmi izrečenim, po natisnjenih delih, s podanjem ali razširjanjem podob ali pisanj, se zakrivi s hudodelstvom razžalitve veličanstva in naj se kaznuje s težko ječo od enega do pet let.«⁷

Osebi, ki so jo spoznali za krivo žalitve veličanstva, so torej lahko izrekli kazen težke ječe v trajanju od enega do pet let. Do leta 1867 se je v zaporih ohranila tudi poostritev kazni z vklepanjem v verige, nato pa so to poostritev odpravili.⁸ Odslej so namreč prestajanje kazni lahko poostriili z odrejanjem postnih dni, trdega ležišča, zapora v samici, temnici in tudi izгона iz države.⁹

»V nasprotju z navadno žalitvijo časti je šlo pri zločinih, ki so bili uperjeni proti časti monarha oziroma članov cesarske hiše, za dejanja, ki se preganjajo po službeni dolžnosti, torej za dejanja, ki se jih preganja neodvisno od tožbenega predloga ali pooblastila monarha ali razžaljenega člana cesarske družine.«¹⁰ Cesar ni imel pri postopku zaradi žalitve njegovega veličanstva nobenega posebnega pravnega položaja. Tožbeni predlog je podal oblastni organ za kazenski pregon delikta. Cesar pri samem postopku ni bil prisoten in praviloma ni nič vedel o procesih, ki so jih vodili zaradi napadov na njegovo čast.

Državno tožilstvo je bilo o zagrešitvi žalitve veličanstva največkrat obveščeno s strani organov, ki so bili zadolženi za varovanje javnega reda in miru (npr. žandarmerije) ali preko ovadb iz ljudstva. »Ne samo varnostni organi, temveč vsi javni uradi in organi so bili dolžni, da prijavijo kazniva dejanja, ki so jih zaznali sami ali so za njih izvedeli po drugi poti.«¹¹

Dejanski sodni postopek se je začel s formalno predhodno preiskavo. Če je v njej prišlo do obtožbe, pa so bili izpolnjeni pogoji za odreditev glavne obravnave, ki je predstavljala jedro kazenskega procesa. Pri tem seveda ne gre pozabiti na *Pravilnik o sodnih procesih* iz leta 1873, ki je prinašal povratek k načelu javnosti. V

Umetniški plakat za prvo mednarodno lovsko razstavo na Dunaju 1910.

primeru žalitve veličanstva je seveda pomembno, da sodna oblast ni pozabila na morebitno prevratniško kontaminacijo javnosti, ki bi napeljevala h kaljenju javnega reda in miru. To je bil tudi vzrok, da so se sodišča v primeru žalitve cesarja dokaj pogosto izogibala javnim obravnavam.¹²

Osel, Esel, bik, vol, makako, Affentheater, hurnhaus...

Primer kaznive oskrunitve reklamnih lepakov z žaljivimi opazkami o cesarju v vlaku državnih železnic iz leta 1910 predstavlja samo enega izmed številnih izrazov nezadovoljstva s cesarjem, cesarsko hišo in monarhijo, ki so se v zadnjih nekaj letih pred prvo svetovno hitro množili. Število obravnav zaradi napadov na do-

⁷ 117. Cesarski patent 27. maja 1852, § 63 Razžalitev veličanstva. Strogo kazen je določal tudi § 64 Razžalitev udov cesarskega roda, ki se glasi: »Ako se takošne djanja, ali djavne razžalitve store zoper druge ude cesarskega roda, jih je, če se v njih ne najde hujše kaznovano hudodelstvo, z ječo od enega do pet let kaznovati.« Nadaljnjo kazensko določbo, ki je služila zatiranju kritike vladarja, je predstavljal tudi § 65, v katerem so v okviru kaznivega dejanja motenja javnega miru spadale na eni strani različne oblike nepokorščine in odpora proti oblasti, na drugi strani pa tudi podpihovanja za ničevanja cesarja. str. 509.

⁸ Andrej Studen, Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja, Ljubljana: Slovenska matica, 2004, str. 100.

⁹ Czech, Der Kaiser ist ein Lump, str. 79.

¹⁰ Ibidem, str. 123.

¹¹ Ibidem, str. 123-124.

¹² Prim.: ibidem, str. 128. Sodna oblast je podobno ravnala tudi v primerih spolnih deliktov, saj naj bi ti nemoralno oziroma kvarno vplivali na javnost. Glej: Andrej Studen, Problem sodomije, najhujšega zločina proti naravi, od srednjega veka naprej. V: Acta Histriae, 12, 2004, št. 1, str. 226; Janez Cvirn, K zgodovini homoseksualnosti na Slovenskem ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. V: Acta Histriae, 12, 2004, št. 1, str. 233.

stojanstvo in ugled monarha na sodiščih avstrijske monarhije se je namreč, kot ugotavlja Philip Czech, ponovno povečalo.¹³

Popoldan, 8. julija 1910, je delavec na železniški postaji Ljubljana Rudolf Schönemann obvestil svojega delovodjo Aloisa Fobesa, da je v potniškem vagonu naletel na svinčnikom pokracane plakate, ki so potnike vabili na mednarodno lovsko razstavo na Dunaju. Počeckane plakate je pri pregledovanju vagonov opazil tudi delavec Ivan Accetto. Delovodja je Schönemannu ukazal, da naj takoj še enkrat preišče vse vagone in mu prinese »vse onesnažene lepake (alle verunreinigten Affischen)«. Schönemann mu je prinesel pet počeckanih plakatov, na katerih so se znašle žaljivke kot osel, Ochs (vol), bik in drugo. Delovodja jih je naslednji dan predal predstojništvu, c. kr. direkcija državnih železnic pa jih je 20. julija 1910 skupaj z zapisnikom zaslišanja delovodje in delavcev poslala na c. kr. državno tožilstvo v Ljubljani, ki je nato začelo s preiskavo delikta, ki ga je zagrešil neznani storilec.¹⁴

28. julija je stražmojster žandarmerijske postaje v Spodnji Šiški sporočil državnemu tožilstvu, da kljub prizadevnemu poizvedovanju, niso uspeli izslediti storilca, hudo sumljivi pa da se mu zdijo zlasti čistilci vagonov na železniški postaji v Spodnji Šiški: Janez Borštnar, Jožef Volavšek, Jakob Jurman, Josip Marolt, Anton Kralj, Jakob Tavželj in Lovrenc Babnik. Sum, da naj bi naštetih zagrešili kaznivo dejanje, je stražmojster opravičeval z dejstvom, da imajo čistilci popolnoma prost dostop v vagone. Schönemann je žandarju povedal, da nima podnevi noben civilist dostopa do kupejev, da pa so ti dostopni zaposlenim na železnici, torej sedmim naštetim čistilcem. Slednji so obtožbo odločno zanikali. Stražmojster je svoje poročilo zaključil, da so pri osumljenih preverili tudi njihove načine oz. vzorce pisave (na list papirja so morali napisati preproste stavke v gotici in latinici), ki naj bi v nadaljnji preiskavi pomagali pri iskanju krivca.¹⁵

Vsi omenjeni čistilci so torej morali prestati testiranje vzorcev pisave. Prva sta bila na vrsti v očeh žandarjev še najbolj sumljiva Janez Borštnar in Jožef Volavšek. Borštnar je v lepi gotici in latinici napisal: »Die Erteilung der Abfahrtserlaubnis ist ferner an die Bedingung geknüpft.« Volavšek je isti stavek napisal dvakrat samo v gotici in pri zapisu dvakrat napačno zapisal »Abfartserlaubnis«, pa tudi »Bedingung« je pisal z malo začetnico. Borštnar se je v nasprotju z Volavškom izkazal tudi z

Na mednarodno lovsko razstavo so opozarjali tudi žigi na razglednicah. Ta je bila poslana iz Podlehnik (Lichtenegg) pri Ptujju. (Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, inv. št. 452)

mного bolj čitljivo gotico in latinico pri nemških in slovenskih stavkih: »Essen und Trinken ist mein Leben« ali »Jesti in piti je moje življenje«. Oziroma dalje: »Esel und Stier sind T(h)iere« ali »Osel in bik sta živali.« Pri obeh najdemo napako pri zapisu Esen (pravilno Essen). Volavšek je napačno napisal »Stir« in »tire«, Borštnar pa je pod vplivom nemščine »bik« zapisal z veliko začetnico.

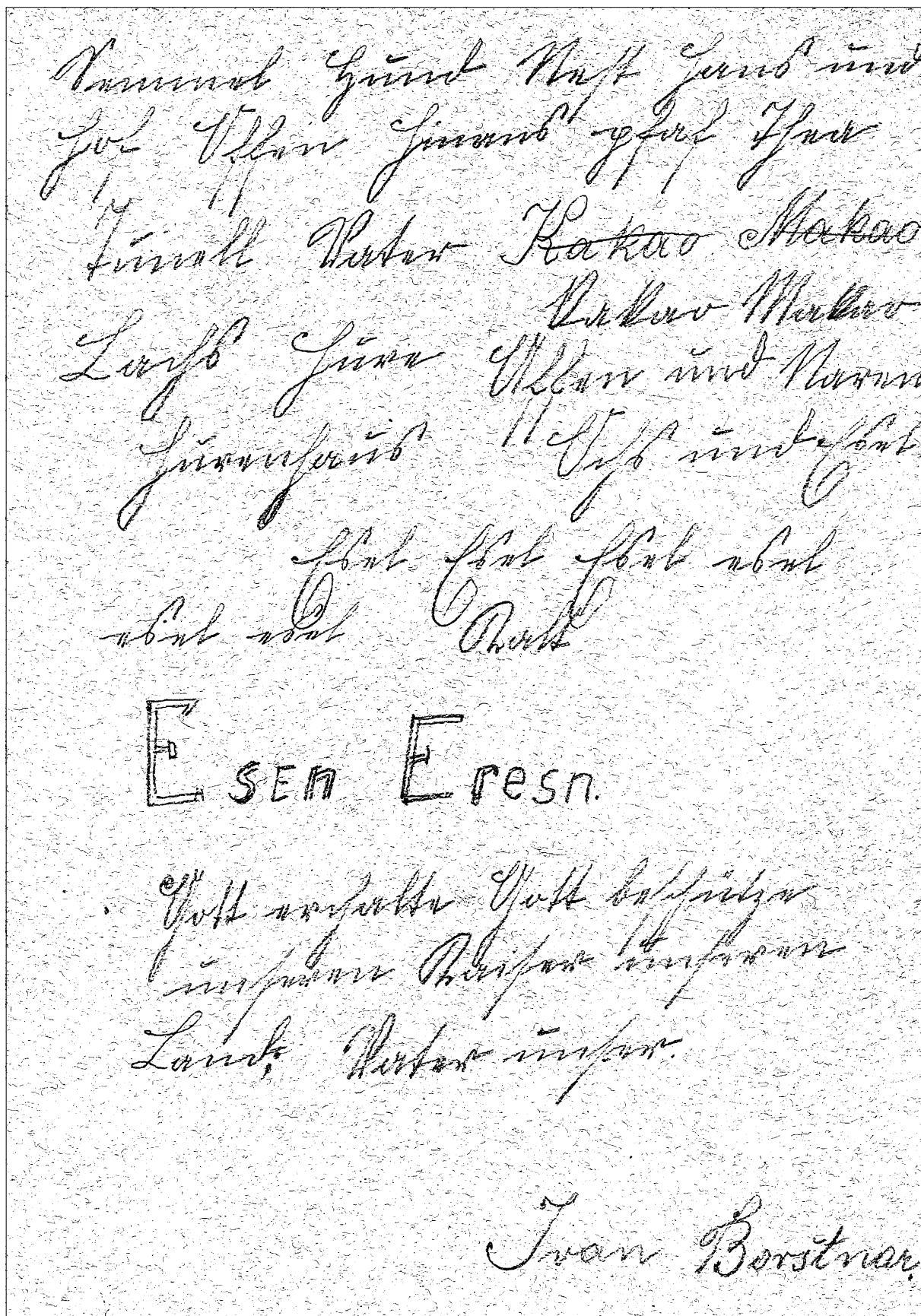
Anton Kralj, Josip Marolt, Lovrenc Babnik in Jakob Tavželj so morali ob preiskavi načina pisave zapisati samo stavek: »Die Erteilung der Abfahrtserlaubnis ist ferner an die Bedingung geknüpft.« Medtem ko ga je Anton Kralj zapisal skorajda popolnoma brez napake, je imel Marolt, ki se je podpisal tudi kot Joseg in ne kot Josef že več težav. Na primer. Namesto »Bedingung« je zapisal »Beding«, namesto »geknüpft« pa »geknipt«. Za Babnika se je izkazalo, da se pisмено zelo slabo izraža, še večje težave pa je imel Tavželj, ki je poleg ene popolnoma nerazumljivo zapisane besede zmožal prispevati vsaj svoj podpis. Končno je preizkus pisave opravil še Jakob Jurman, ki je v lepopsni gotici dvakrat zapisal omenjeni stavek, napako pa najdemo v stavku: »Esel und stir sind Tiere«.¹⁶

¹³ Czech, *Der Kaiser ist ein Lump*, str. 263.

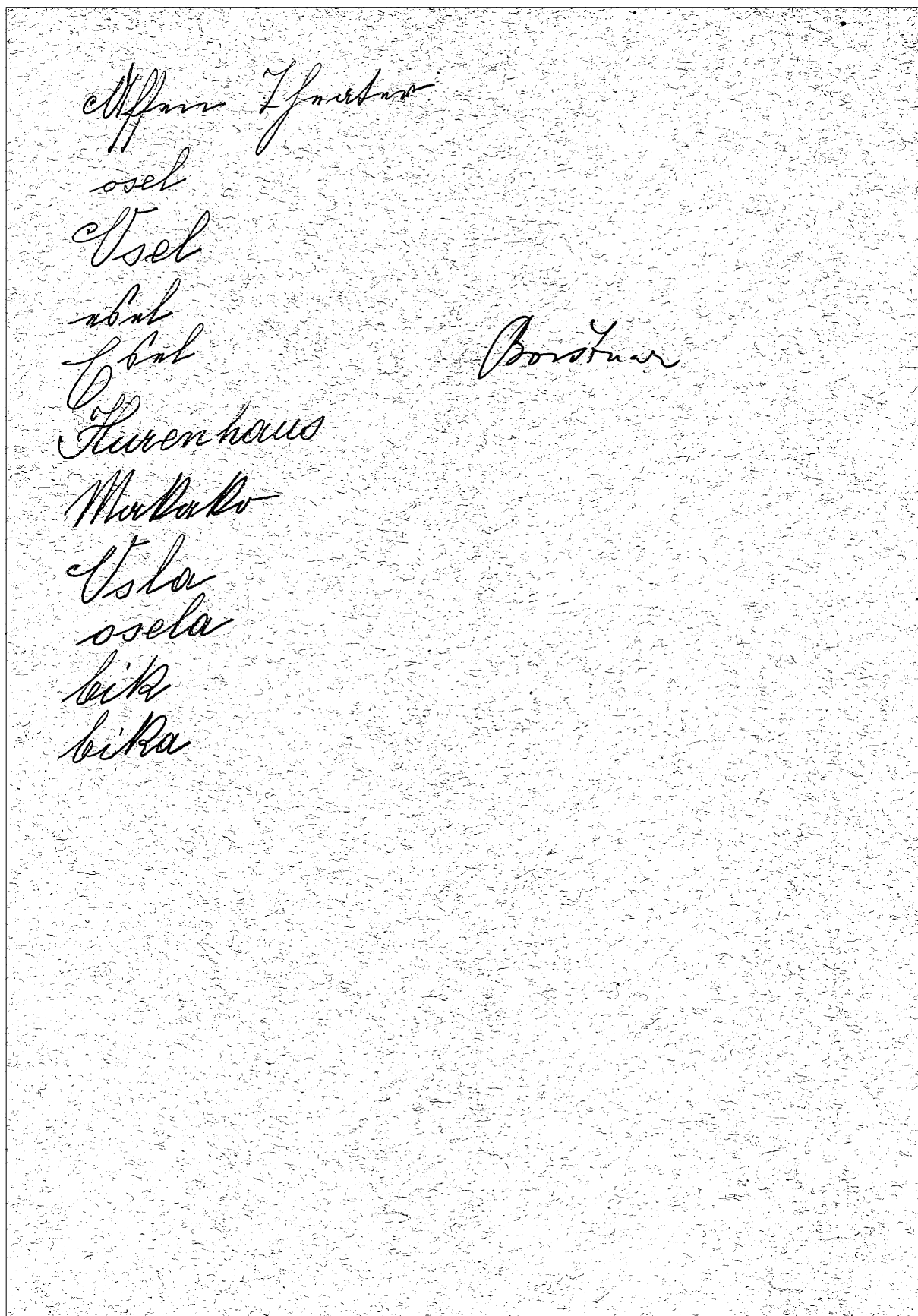
¹⁴ ARS, *fond: Deželno sodišče v Ljubljani, Kazenski spisi za leto 1910, AŠ 2, Vr VIII 798/1910, fol. 3-6.*

¹⁵ *Ibidem*, fol. 7-8.

¹⁶ *Ibidem*, Priloga k poročilu stražmojstra žandarmerijske postaje: *Schriftproben*, brez paginacije.

Preizkus pisave čistilca vagonov Borštmarja.

Drugi list preizkusa pisave Borštnerja.

Preiskava se je nato pospešeno nadaljevala. Preiskovalni sodnik Mirko vitez pl. Grasselli je 8. avgusta na deželnem sodišču v Ljubljani v prisotnosti zapisnikarja Josipa Černivca najprej zaslišal delovodjo Aloisa Fobesa. Ta je menil, da je vse žalitve s svinčnikom na plakatih napisala ena roka in da torej pride v poštev samo ena, na železnici zaposlena oseba, nikakor pa ne morebitni potnik. Poleg prometnega osebja pridejo po njegovem mnenju kot osumljenci v poštev še čistilci vagonov, slednji še toliko bolj, ker je prometno osebje pač neprestano pod nadzorom potnikov. Podobno službo kot čistilci pa imata tudi Schönemann in Accetto. Zato prideta v poštev tudi onadva. Fobes je še povedal, da so pri preiskavi vagonov, ki jo je vodil inšpektor državnih železnic Wilhelm Poka de Pokafalva, našli še en pokracan plakat za mednarodno lovsko razstavo, z žaljivkami pa so bili počekani tudi reklamni plakati za dunajsko opero ali praške Hradčane. Slednji so bili po navedbah Fobesa v kupejih že dalj časa, plakate za mednarodno lovsko razstavo pa so namestili v potniške vagonne šele konec junija. Zato je sklepal, da storilec ni imel namena »onesnažiti« samo te plakate.¹⁷

Vitez pl. Grasselli je 8. avgusta zaslišal tudi Rudolfa Schönemanna, ki je najprej povedal, da plakati o lovski razstavi niso mogli biti pokracani pred 2. julijem, ker jih do takrat še niso namestili v kupeje. Sicer pa je opazil, da so počekani, ker vedno natančno pregleduje vagonne. Menil je, da so čečkarije lahko nastale samo na postaji v Ljubljani, saj vedno pregleda garnituro tako prispelih vlakov kot tudi tistih, ki bodo odpeljali. Povedal je, da je našel pokracane plakate v vagonih I., II. in III. razreda. Pripomnil je, da so razen čistilcev vagonov, delovodje Fobesa, delavca Accetta in njega, na ranžirni postaji zaposleni še premikač, vozovni preglednik itd., in da so vsi imeli priliko, da počekajo plakate. Poudaril je, da jih je sam prvi odkril in jih takoj pokazal delovodji. K temu je dodal, da Accetta zelo dobro pozna in da je povsem izključeno, da bi zagrešil kaj kaznivega.¹⁸

Rudolfa Schönemanna je preiskovalni sodnik ponovno zaslišal 23. avgusta 1910. Tokrat je izjavil, da še vedno sumi, da pridejo v poštev kot storilci čistilci vagonov. Namreč. Ko so čistilci včeraj prejeli uradni poziv, da opravijo preizkus pisanja, sta se še posebej Borštinar in Volavšek zanimala, kdo jih je prijavil, Accetta pa sta celo poklicala na zagovor, če ju je on prijavil. Dalje bi utegnili biti pomembno, da je bil Borštinar tisti, ki je bil slučajno navzoč, ko sem našel plakate z besedami »Esel« poleg »Franz Jožef«. »Ker si nisem mislil, da bo vsa reč dobila takšne razsežnosti, sem prvič samo z oslinjenim palcem zbrisal besedo 'Esel'.« Schönemann se je nena-

doma tudi spomnil, da v trenutku, ko je prvič opazil onesnažene plakate, v vagonu ni bil sam, pač pa da je naletel na Borštinarja in še dva čistilca, katera, da se sedaj ne spomni. Videli so stali pred plakatom, se smejali in očitno s prstom kazali na inkriminirano oznako »Esel«. Povedal je tudi, da premalo obvlada slovenski jezik, da bi razumel njihove komentarje. Pripomnil je, da torej ne more trditi, da bi omenjeni čistilci ravno odobraval oznako osel s cesarjevim imenom. A zdelo se mu je, da niso bili ogorčeni tako kot on sam, ko je z besedami pobalinstvo s palcem brisal oznako »Esel«. Dodal je še, da so se ga omenjeni od takrat izogibali.¹⁹

Osmega avgusta je Grasselli izprašal še preostale morebitne storilce. Mizar pri državni železnici Accetto je povedal, da je po naročilu predstojnikov pregledoval vagonne in odstranjeval počekane afiše. Tako orožnikom kot preiskovalnemu sodniku je zatrdil, da naj bi plakate »pomazal« eden od uslužbencev, na naslednjem zaslišanju dne 20. novembra 1910 pa je spremenil svoje mnenje in trdil, da bi bil lahko »storilec tudi kak tuj človek«.²⁰

Za Accettom so prišli na vrsto čistilci vozov. Josip Marolt je povedal, da se »ni nikdar dotaknil nobene reklamne table«, nič obremenilnega pa da ne ve tudi o nobenem svojih kolegov. Povedal je, da se »vozovi snažijo največ podnevi« in da v njih »razen nas prihajajo na postaji največ premikači, ker imajo ti nalog, da preiščejo vagonne po zgubljenih stvareh in pa snažilci lamp, pa tudi drugi uslužbenci. Neuslužbenci železnice po mojem mnenju do vagonov v staciji nimajo dostopa. Jaz sem član naše strokovne organizacije, ki je socialno demokratična. Jaz nisem nikdar nobenega svojih kolegov slišal zabavljati čez cesarja.«²¹ Jakob Tavželj se je zagovarjal kakor Marolt »z dostavkom, da je bil on pač prej pri strokovni organizaciji, da pa je izstopil«. Podobne so bile tudi izjave Antona Kralja, Jakoba Jurmana in Lovrenca Babnika. Pri slednjem je zapisano, da je bil zaradi pretepanja enkrat že kaznovan s tridnevnim zaporom.²²

Jožef Volavšek je povedal, »da so čečkarije s svinčniki po vagonih zelo pogoste, da se na take stvari ne gleda dosti. Tudi pri lovskih tablah videl je križe pri slovenskem tekstu, označb bik, osel itd. pa ni opazil«. Na naslednjem zaslišanju 17. oktobra 1910 je glede na zgoraj omenjene navedbe Schönemanna povedal, da je, potem ko je prejel vabilo na grafološki preizkus, sicer res nejevoljno povprašal, kdo da je ovaditelj. Res je tudi, da mu Accetto ni bil nikoli posebno simpatičen, še posebno »ker je hud al-

¹⁷ *Ibidem*, fol. 11-13.

¹⁸ *Ibidem*, fol. 15-16.

¹⁹ *Ibidem*, fol. 16 in 16a.

²⁰ *Ibidem*, fol. 17 in 17a.

²¹ *Ibidem*, fol. 18-19.

²² *Ibidem*, fol. 20-26.

1. 93

I, II 55, III 55, IV 55, V 55, VI 55, VII 55, VIII 55, IX 55, X 55, XI 55, XII 55, XIII 55, XIV 55, XV 55

No. III 798/10
18

Explan (Explanations)

Schreibzettel (writing slips) 15. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Marat: kann durch die ...

Booster: ...

Verwech: ...

Tasche: ...

Guernon: ...

Kraft: ...

Becke: ...

Schoenemann: ...

5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

II geb. II. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VI. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VII. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VIII. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

IX. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

X. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

XI. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

XII. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Začetek ekspertnega poročila sodnega izvedenca Johanna Frankeja.

koholik in sploh nekako nezanesljiv človek. Schönemann je Nemec, toda ni zagrižen človek in jaz ga nikakor ne smatram za zmožnega, da bi mogel Slovincu škodovati zgolj iz narodnega sovraštva. Sicer pa jaz sploh mislim, da ni pravilno in da je pomota v preiskavi, če se preiskava osredotočuje le na gotovo število oziroma kategorijo oseb. Pristop k predmetnim vozovom imajo medtem, ko se vozovi nahajajo na postaji, najrazličnejši elementi in zakaj ne bi imel pristopa človek, ki ima namen napraviti kaj slabega. Predmetni vozovi počivajo na postaji ravno opoldne, ko ni delavec oziroma nosijo ženske in otroci kosilo možem oziroma starišem. Po mojem mnenju bi bilo prav lahko tudi v teh krogih iskati storilca (kak nedorasel fantin ali kaj tacega). Pripomnim tudi, da so na postajališkem prostoru štirje prehodi, katere ljudstvo seveda brez dovoljenja, pa vendarle vedno uporablja v svrhu skrajšanja pota. Vse to se godi vsled nedostatnega nadzorstva in zato je tembolj bridko za nas, da moramo trpeti tak sum na sebi, dasi je jasno, da bi se vse te nerednosti ne mogle goditi, ako bi bilo na postaji več nadzorstva, o katerem na državnem kolodvoru sploh ni duha ne sluha.»²³

Tudi Janez Borštnar se je 8. avgusta zagovarjal podobno kakor ostali obdolženci. Tudi 17. oktobra se njegove izjave niso kaj dosti razlikovale od Volavškovih. Pristavil je, da je »še danes nejevoljen na dotičnega ova-ditelja, ki je spravil njegovo osebo v to afero. Schönemann uživa med nami najboljši glas. Dasi Nemec je proti nam Slovincem vedno pravičen in vljuden in le železi bi bilo, da bi bili vsi taki kot je Schönemann.«²⁴

Verjetno ste opazili, da je preiskovalni sodnik 17. oktobra 1910 pokazal posebno zanimanje za Schönemannna. Pa ne samo zaradi njegovih obremenjujočih izjav na zaslišanju 23. avgusta, temveč predvsem zato, ker se mu je med vsemi možnimi osumljenci zdel še najbolj verjeten storilec, še posebno po opravljeni grafološki preiskavi, ki si jo bomo ogledali v nadaljevanju.

Lepe, čitljive, okorne, grde, težko čitljive, nakracane, individualno izoblikovane pisave

Vzorke pisav, ki so jih julija pridobili orožniki, so 14. avgusta predali sodnemu izvedencu, psihiatru in grafologu dr. Ivanu Robidi s pripisom, da naj grafološko preiskavo (po predpisih²⁵ in tarifah) izvede v roku 14

dni. Robida je 20. avgusta odgovoril, da poslani vzorci niso zadostni za odkrivanje identitete storilca in da je nujno potrebno opraviti nove preizkuse, ki naj bi vodili do bolj pozitivnih rezultatov.²⁶

Ponovni preizkus načina pisave so nato morali opraviti vsi čistilci, Schönemann in Accetto.²⁷ Josip Marolt je pred dr. Robido moral napisati nekaj običajnih besed kot npr. baron, bukovje, bivol, riba, krava, gora, slama ipd. Z nekaj napakami je napisal tudi prvi dve vrstici molitve očenaš. Izvedenca so seveda zanimale tudi inkriminirane žaljivke cesarja in cesarske hiše. Marolt narekovanih nemških samostalnikov ni pisal z veliko začetnico: »afenteater, hurnhaus, ezel, osel, Osel, bik«. Mnoge napake vsebuje tudi zadnji priloženi list: »ESEN FRESN«, »makav« namesto makako, »havs und hof, hure, hurnhavs, naren, oks, ezl«. Mnogo bolj pismen je bil njegov kolega Borštnar, ki je zelo lepo pisal tako v latinici (npr. prvi dve vrstici očenaša) kot gotici (npr. avstrijsko cesarsko himno »Gott erhalte, Gott beschütze, unseren Kaiser, unser Land«). »Affen Theater« (cirkus) je pisal sicer narazen, vzorno pa je zapisal »Hurenhaus (kurbišče), Esel, Ochs, Affen und Narren, bik, osel, makako«.

Lovrenc Babnik je bil več samo latinice, naredil je kar nekaj napak (npr. »oselj, oselja, ezelj«), izvedencu pa je tudi povedal, da nemškega očenaša ne zna. Enako velja tudi za Jakoba Tavžlja, ki je imel še bolj okorno pisavo kot Babnik. Jožef Volavšek je znal lepo pisati tako nemško kot slovensko in se je na preizkusu dobro odrezal. Lepo pisavo (samo latinico) je imel tudi Anton Kralj. Tudi on ni znal nemškega očenaša in tudi njemu so delali težave nemški samostalniki (npr. »Afenterjar, naren, hur havs«). Podobno velja za Jakoba Jurmana.

Dr. Robida se je nato posvetil še Ivanu Accetu in Rudolfu Schönemannu. Accetto je pisal tako latinico kot gotico, znal je tako slovenski kot nemški očenaš, pri pisanju pa se je večkrat zmotil (npr. Podotik namesto Podutik, kirsi vnebih namesto kateri si v nebesih, Himmel namesto Himmel, Afenteater namesto Affentheater, Hofuhrenhaus namesto Hofhurenhaus, fren namesto fressen).

Medtem ko Accetto ni imel večjih težav z gotico in nemščino, se je Rudolfu Schönemannu zatikalo pri latinici in slovenskih izrazih. Bukovje je zapisal Bukoje, Podutik je slišal kot Bodutik, slame je bilo slene, bik, bika, biku pa je slišal kot pik, pika, piku. Skorajda brezhibno

²³ *Ibidem*, fol. 28-29.

²⁴ *Ibidem*, fol. 30-31.

²⁵ Grafologi so imeli natančna navodila za sestavo končnega poročila. Oče moderne kriminologije, graški preiskovalni sodnik in kasneje profesor kriminologije na graški univerzi Hans Gross je v svojem obsežnem priručniku za preiskovalne sodnike, policijske uradnike, žandarje itd. (Hans Gross, *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w.*, Graz: Leuschner & Lubensky,

1893) poudaril tudi vlogo grafologov kot sodnih izvedencev (poglavje *Verwendung der Sachverständigen im Schriftsache*, str. 121-130).

²⁶ ARS, fond: Deželno sodišče v Ljubljani, Kazenski spisi za leto 1910, AŠ 2, Vr VIII 798/1910, fol. 32.

²⁷ Vsi preizkusi so kot posebna priloga priloženi poročilu dr. Ivana Robide.

pa je pisal v gotici in nemščini. Par vrstic cesarske himne je napisal brez napak. Mnogo bolje kot ostali se je odrezal tudi pri zapisovanju posameznih nemških izrazov in inkriminiranih žaljivk. Dr. Robida se je osredotočil predvsem na besedi *essen* in *Makako*, ki jih je moral Schönemann na preizkusu večkrat ponovno napisati.

Po opravljenih preizkusih sta natančno analizo pisave in primerjavo z žaljivkami na inkriminiranih plakatih opravila dva sodna izvedenca, Johann Franke in dr. Ivan Robida.²⁸ Dne 2. septembra 1910 je kot prvi svoje poročilo in izvedensko mnenje oddal Franke, ki je prišel do zaključka, da zlasti besede »Esl« na plakatu št. II, »esel« na št. X in »Esel« na plakatih št. VIII, IX, XI, XII, XIII in XV dokazujejo, da jih je nakracala ista roka in sicer roka Rudolfa Schönemanna. Zelo verjetno je, da je Schönemann nakracal tudi druge besede na plakatih od št. I do XV.²⁹

Dr. Robida je svoje izvedensko mnenje oddal 6. septembra.³⁰ Z natančnim pregledom s svinčnikom pokracanih plakatov in pridobljenih vzorcev pisav osumljenecv je prišel do zaključka, da lahko z gotovostjo poda samo sledeče izvedensko mnenje: »Pri temeljiti preiskavi inkriminiranih pisav se je izkazalo, da so bile nekatere žaljivke brezpogojno nakracane z roko Rudolfa Schönemanna, druge, za katere pa tega z največjo gotovostjo ne moremo dokazati, pa menim, da jih ni napisal Schönemann.«³¹ Dr. Robida je za opravljeno delo sodišču zaračunal 50 kron.

Še zadnje poizvedbe

Po opravljeni ekspertizi je torej postal glavni osumljenec Rudolf Schönemann, mož, ki je prvi prijavil odkritje inkriminiranih žalitev cesarja. Rodil se je 7. oktobra 1874 v Šentvidu ob Glini (Sankt Veit an der Glan) na Koroškem, po poklicu je bil pleskar pri c. kr. železnici v Ljubljani, evangeličan, pristojen v Breže (Friesach), poročen, stanoval je v Hranilniški ulici 8. Preiskovalni sodnik je na poveljstvo c. kr. žandarmerijske postaje v Spodnji Šiški in na direkcijo c. kr. državnih železnic 8. septembra poslal dopis, da se temeljito razišče način življenja in dosedanje življenje Schönemanna z zaslišanjem prič (predstojnikov in sodelavcev). Zaslišanje naj bi se osredotočilo predvsem na to, ali naj bi bil Schönemann po svojih političnih nagnjenjih zmožen takega dejanja, oziroma, če je že kdaj govoril proti dinastiji.³² Razišče naj se tudi, ali je Schönemann želel zvaliti krivdo na osebo, ki je ne mara (sum storitve kaznivega dejanja je ob zaslišanju 23. 8. skušal prevaliti na Borštarnarja in Volavška). Direkcijo c. kr. železnice so zaprosili, da naj pošlje osebno dokumentacijo o Schönemannu.³³

15. septembra 1910 je c. kr. deželno sodišče prejelo dopis, v katerem ga orožniška postaja v Spodnji Šiški obvešča, da so predstojniki Rudolfa Schönemanna označili za pridnega, mirnega, zagnanega in zvestega delavca. Kot evangeličan je sicer podpornik evangeličnega in nemškega Schulvereina, ne pripada pa nobeni politični organizaciji.³⁴

23. septembra je c. kr. deželno sodišče od železniške direkcije prejelo tudi Schönemannovo osebno dokumentacijo.³⁵ Ravnatelj državnih železnic je še pripomnil, da so pozvali kontrolorja prometa v Ljubljani kot tudi tamkajšnje vodstvo kurilnice, da žandarmeriji pomaga pri njenem poizvedovanju o Schönemannu.³⁶

Dne 17. oktobra 1910 je preiskovalni sodnik Grasselli poleg Borštarnarja in Volavška zaslišal tudi (doslej nekažnovanega) Schönemanna, ki mu je najprej potožil, da svoje matere sploh ni poznal, pri svojem nezakonskem očetu pa da je ostal do svojega 14. leta, ko ga je ta poslal

²⁸ O navodilih grafologom za pripravo izvedenskega mnenja glej npr.: Hans Schneickert, *Leitfaden der gerichtlichen Schriftvergleichung: mit 9 Abbildungen*, Berlin: J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, 1918, str. 81-85. Schneickert je pisal tudi o pritegnitvi dveh ali več grafologov, ki jih sodišče pritegne v primeru spornosti pridobljenega mnenja. Piše, da je že francoski preiskovalni sodnik A. Guillot v svojem delu *Des Principes du nouveau Code d'instruction criminelle* (Pariz 1884) na splošno priporočal obvezno sodelovanje dveh sodnih izvedencev pri vsakem dajanju izvedenskega mnenja, kot tudi ustanovitev višje komisije, ki naj bi suvereno odločala o nasprotujočih si izvedenskih mnenjih. Guillot je svoj predlog utemeljeval, da naj bi pritegnitev dveh sodnih izvedencev v zapletenih primerih zagotavljala večjo zanesljivost, prisotnost drugega sodnega izvedenca pa naj bi izločila tudi zmote, ki so jim posamezno izpostavljeni izvedenci, med obema naj bi se torej razvila zdravorazumska tekmovalnost. Glej: Hans Schneickert, *Die Handschrift im Rechts- und Verkehrsleben: Rechtskunde für Schriftsachverständige*, Berlin: Julius Springer, 1939, str. 111-112.

²⁹ Glej izvedensko poročilo in mnenje (Franke): ARS, fond: Deželno sodišče v Ljubljani, Kazenski spisi za leto 1910, AŠ 2, Vr VIII 798/1910, fol. 33-35.

³⁰ Glej izvedensko poročilo in mnenje (Robida): ARS, fond: Deželno sodišče v Ljubljani, Kazenski spisi za leto 1910, AŠ 2, Vr VIII 798/1910, fol. 36-43.

³¹ *Ibidem*, fol. 43.

³² *Ibidem*, fol. 10/b.

³³ *Ibidem*, fol. 44-45.

³⁴ *Ibidem*, fol. 46.

³⁵ V osebni dokumentaciji je posebej zanimiva navedba rimskokatoliške vere. Schönemann se je leta 1903, kot je sam izjavil, iz verskih razlogov priključil evangeličanski cerkvi. Propagandna kampanja pronemškega »pročodriškega gibanja – Los von Rom Bewegung« se je sicer razmahnila že konec 90. let 19. stoletja. O gibanju Los von Rom glej npr.: Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861-1914)*, Maribor: Založba Obzorja, 1997, str. 237-241.

³⁶ ARS, AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Kazenski spisi za leto 1910, AŠ 2, Vr VIII 798/1910, fol. 47.

38
2

Erwartet sei die σ -form mit dem auslaufenden ungewohn-
lichen Haarstrich, welcher jenem in σ des Wortes *Nos*
entspricht u. dem entsprechenden Strich in σ des

Masenko sehr ähnelt.

An „Masenko“ IV. fällt das „k“ durch seine schiefe u.
tiefe Stellung ^{u. u.} durch die Spitze der ersten
büchse („k“) auf; der Abstand des ka von ko ist
ein auffallender; das ~~erste~~ erste k übertrifft das
zweite an Größe; das zweite zeigt links concaven Defek-
strich.

Mit lateinischen Lettern geschriebene Worte sind folgende:

<u>I.</u> osla,	bika
<u>III.</u> Osel	
<u>VII.</u> osel	bik
<u>IX.</u> osel u. Osel	
<u>XII.</u> osela u. osela	

In den mit kleinen Anfangsbuchstaben geschriebenen
Worten osel, osla, u. osela praevaliert das mit einer
Schlinge versehene $o = \sigma$, das ist die Schlinge der form
u. dem Anstrich nach polytyp. Einmal wird (I) durch den
An-Haarstrich des s die Contur des σ durchstrichen, entsprechend
dem e u. f in XII (osla und frol).

Detalj iz izvedenskega mnenja psihiatra in grafologa Ivana Robide.

za vajenca k tapetniku v Beljak. Po treh letih je postal pomočnik v različnih tvrdkah, leta 1890 se je zaposlil v Ljubljani pri Eberlu, od leta 1897 pa je bil neprekinjeno zaposlen pri državni železnici. Schönemann je poudaril, da ga politika ne zanima, da pa se čuti kot Nmec, da je patriot. Povedal je tudi, da je povsem izključeno, da bi on v vsem svojem življenju izrekel kakršnokoli antidinastično izjavo. In potem je izjavil: *»Če pridem na podlagi izvedenskega mnenja sodnega izvedenca v pošte kot storilec, naj bi prišle, to moram pristaviti, kot motiv v pošte samo naslednje okoliščine, in sicer, da naj bi iz nacionalnega sovraštva lahko škodljivo deloval do slovenskega kolega. Dejanje naj bi zagrešil tudi zaradi tega, da bi sprovciral veleizdajalsko afero, ne da bi hotel prizadeti prav posebno osebo. Končno bi si bilo najbrž mogoče tudi predstavljati, da hočem z nastopaštvom izboljšati moj položaj in pospešiti moje napredovanje... A nobena teh okoliščin ne pride pri meni v poštev... Kot je razvidno iz moje službene knjižice pri delu uporabljam izključno samo nalivno pero, medtem ko so afiti pokracani s svinčnikom. Odlasal sem tudi s prijavo dejanja in sem prvo kracarijo, ko sem jo opazil, skušal zbrisati z oslinjenim palcem, zadevo pa sem prijavil šele, ko sem se zavedel njene grozne razsežnosti. Kot je razvidno iz mojih prejšnjih navajanj, nisem nikoli sumil kako posebno osebo. Časopisi niso doslej o tej aferi zapisali še nobene notice, iz tega sledi, da se strogo držim službenih predpisov in da mi zato ni bilo do tega, da bi iz tega sprovciral politično afero.«* Schönemann je svoje izvajanje odrezavo zaključil, češ, da naj o njegovem dosedanem življenju povprašajo druge, zlasti njegove nadrejene, češ, da ga prav nič ne skrbi, kaj bodo povedali.³⁷

Poročila o Schönemannu, ki jih je ljubljansko sodišče konec oktobra pridobilo s Koroške, niso vsebovala obremenilnih podatkov, pripomnili so samo, da je *»njegovo politično prepričanje strogo nemškonacionalno«*, nikoli pa da ni kazal antidinastičnih nagnjenj.³⁸ Tudi ljubljanski magistrat je c. kr. deželnemu sodišču sporočil, da o Schönemannu ne ve nič posebnega (tudi zato, ker je dotični še pred kratkim živel v Spodnji Šiški), pleskarski mojster Hugo Eberl, pri katerem je bil Schönemann nekoč zaposlen, pa da tudi ni vedel povedati kaj slabega o njem, oziroma, *»društvu ali pa da bi se bilo katerikrat kaj čulo o njegovih političnih delih da mu ni znano, da bi bil pri kakem političnem«*.³⁹ Tudi nadaljnja poizvedovanja orožnikov v Spodnji Šiški so o Schönemannu ugotovila, da je miren, da ne pripada nobeni politični organizaciji, da pa ga lahko označimo kot nemštvu naklonjenega patriota.⁴⁰

Preiskovalni sodnik Grasselli je 23. novembra 1910 zaslišal inšpektorja c. kr. avstrijskih državnih železnic Wilhelma Poka de Pokafalva, delovodjo Aloisa Fobesa, strojnika Emila Schicksa in zapisovalca vozov Josipa Drenovca. Inšpektor je povedal, da mu je Schönemann podrejen skorajda 10 let in da lahko o njem izstavi dobro spričevalo, da ni nikoli kazal kakšnih antidinastičnih nagnjenj, da je družinski oče v zrelih letih in da se je vseskozi primerno obnašal. Poka de Pokafalva je menil, da Schönemann ni zagrešil kaznivega dejanja.⁴¹ S tem mnenjem se je povsem strinjal tudi njegov neposredni predstojnik Fobes.⁴²

Emil Schicks je povedal, da Schönemanna zelo dobro pozna že vrsto let in da lahko mirno trdi, da je zvest dinastiji, zato je absolutno izključeno, da bi zagrešil takšno antidinastično dejanje.⁴³ Josip Drenovec pa je končno povedal, da sta se s Schönemannom, ki je Nmec, on pa Slovenec, pač parkrat sprla, da pa ni govoril okrog nič takega, kar bi Schönemanna lahko bremenilo.⁴⁴ Dosje se na tem mestu zaključí. Ali je bila po opravljeni predhodni preiskavi proti Schönemannu podana obtožba in, ali je prišlo do glavne obravnave, pa ne izvemo.

Sklepna misel

Primer žalitve cesarja, ki smo ga predstavili, je zanimiv (in hkrati poseben) zlasti zaradi pritegnitve sodnih izvedencev – grafologov, ki naj bi pri preiskavi pomagali razjasniti, kdo naj bi bil storilec. Z žaljivkami pokracani plakati so bili primer nedopustnega političnega oziroma antidinastičnega izražanja mnenja, ki mu je, kot smo videli, preiskovalni sodnik namenjal še posebno pozornost. Sicer so bile v primeru žalitev v času vladavine cesarja Franca Jožefa – žalitev veličanstva moramo seveda opazovati kot izraz protesta proti oblasti – poleg političnega stanja v državi, v ospredju še kritike gospodarske in denarne politike, kritike vojske in zunanje politike, do žalitev s strani »podložnikov« pa je prihajalo tudi zaradi razočaranja nad cesarjevo nevhvaležnostjo, kot tudi med raznimi diskusijami v spremljavi kralja alkohola. Ravno gostilna je bila prostor, kjer so se najpogosteje izrekle žaljivke o cesarju oziroma cesarski hiši. Do njih je zelo redko prihajalo na »delovnem mestu«, v našem primeru v vagonih na ljubljanski postaji in naš primer je poseben tudi v tem oziru. Pregarjanje zaničljivih kracarij o monarhu in cesarskem dvoru na plakatih, ki so vabili na prvo mednarodno lovsko razstavo na Dunaju, pa je bilo iz stališča vladajočih »esencialnega pomena za ohranitev in utrditev dinastične moči. Ker je s kritiko

³⁷ *Ibidem*, fol. 56-59.

³⁸ *Ibidem*, fol. 60.

³⁹ *Ibidem*, fol. 63.

⁴⁰ *Ibidem*, fol. 64.

⁴¹ *Ibidem*, fol. 65.

⁴² *Ibidem*, fol. 11-13.

⁴³ *Ibidem*, fol. 66.

⁴⁴ *Ibidem*, str. 67.

cesarja bila v isti sapi postavljena pod vprašaj njegova božja milost, so jo morali zatreti, da ne bi ogrozili legitimnosti dinastije.«⁴⁵ Žalitev veličanstva in njen pregon sta imela tako tudi v našem primeru viden političen značaj. Primer pa slika tudi razpoloženje ljudstva ob cesarjevi osemdesetletnici rojstva, ko poleg navideznega splošnega zadovoljstva z gospodarskimi in socialnimi razmerami srečujemo tudi odstopanja od lojalnosti do cesarja.

Viri in literatura

Viri:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)
AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Kazenski spisi za leto 1910, AŠ 2, Vr VIII 798/1910.

Tiskani viri:

Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852. *Državni zakonik*, št. 117/1852.

Časopisni viri:

Dom in svet, letnik 23, št. 6, 1910.
Slovenec, 6. 5. 1910.

Literatura:

- Cvirn, Janez:** K zgodovini homoseksualnosti na Slovenskem ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. V: *Acta Histriae*, 12, 2004, št. 1, str. 231-239.
- Cvirn, Janez:** Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861-1914), Maribor: Založba Obzorja, 1997.
- Czech, Philip:** Der Kaiser ist ein Lump und Spitzbube. Majestätsbeleidigung unter Kaiser Franz Joseph, Wien / Köln / Weimar: Böhlau Verlag, 2010.
- Gross, Hans:** Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w., Graz: Leuschner & Lubensky, 1893.
- Radics, Peter von:** Geschichte der Jagd in Krain und Franz Anton von Steinberg ein altkrainischer Weidmann, geb. 1684, gest. 1765, Laibach: Im Verlage des Landeskomitees für Krain in der Ersten Internationalen Jagd Ausstellung in Wien, 1910.
- Schneickert, Hans:** Leitfaden der gerichtlichen Schriftvergleichung: mit 9 Abbildungen, Berlin: J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, 1918.

Schneickert, Hans: Die Handschrift im Rechts- und Verkehrsleben: Rechtskunde für Schriftsachverständige, Berlin: Julius Springer, 1939.

Schwerhoff, Gerd: Historische Kriminalitätsforschung, Frankfurt / New York: Campus Verlag, 2011.

Studen, Andrej: Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja, Ljubljana: Slovenska matica, 2004.

Studen, Andrej: Problem sodomije, najhujšega zločina proti naravi, od srednjega veka naprej. V: *Acta Histriae*, 12, 2004, št. 1, str. 219-229.

Zusammenfassung

DER KAISER IST EIN ESEL, UND DER HOF EIN HURENHAUS

Ein interessantes Beispiel der Majestätsbeleidigung Franz Josephs aus dem Jahr 1910

Im Jahr 1910 fand in Wien die erste internationale Jagd Ausstellung unter der Schirmherrschaft von Kaiser Franz Joseph statt. Zur Ausstellung luden auch besondere Reklameplakate in den Coupés der Passagierzüge ein. Im Juli 1910 kam es auf dem Laibacher Bahnhof zu einem Zwischenfall, als ein unbekannter Täter mit Bleistift auf diese Reklameplakate gegen den Kaiser und das Kaiserhaus gerichtete beleidigende Bemerkungen kritzelte – zum Beispiel *Esel, Hornochse, Hurenhaus, Affentheater, Narren*. Nach der Entdeckung dieser Straftat der Majestätsbeleidigung, für die laut § 63 des Strafgesetzbuches aus dem Jahr 1852 eine schwere Kerkerstrafe im Ausmaß von ein bis fünf Jahren angedroht war, begann auf dem Landesgericht in Ljubljana eine umfangreiche Untersuchung. Kritische Aussagen über den Kaiser (der die Verkörperung der Staatsmacht darstellte) wurden nämlich bis zum Zerfall der Monarchie scharf verfolgt. Der Verdacht fiel auf das Reinigungspersonal und andere Arbeiter, die Zutritt zu den Waggons der k. k. Staatsbahn hatten. Der Untersuchungsrichter verhörte zahlreiche Verdächtige und Zeugen und im Ermittlungsverfahren wurden auch zwei Gerichtssachverständige – Graphologen hinzugezogen, die Schriftproben der Verdächtigen nahmen und am Ende Gutachten vorlegten. Beide Gerichtssachverständige kamen zum Schluss, dass die ehrenrührigen Bemerkungen von Rudolf Schönemann, Anstreicher bei der k. k. Staatsbahn, auf die Plakate gekritzelt worden waren. Es folgten zahlreiche Nachforschungen über den Verdächtigen, die Schönemann als einen dem Deutschtum zuneigenden Patrioten zeigten, der jedoch nie antidynastische Neigungen gezeigt hatte und keiner politischen Organisa-

⁴⁵ Czech, *Der Kaiser ist ein Lump*, str. 253.

tion zugehörig war. Leider ist nicht bekannt, ob gegen Schönemann auch Anklage erhoben wurde.

Das vorgestellte Beispiel der Majestätsbeleidigung ist vor allem wegen der Hinzuziehung der Gerichtssachverständigen – Graphologen, die bei den Ermittlungen zur Klärung der Täterschaft beitragen sollten, interessant und etwas Besonderes. Die mit den Schimpfwörtern bekritzelten Plakate waren ein Beispiel für eine unzulässige politische bzw. antidynastische Meinungsäußerung, der der Untersuchungsrichter wie geschildert besondere Aufmerksamkeit widmete. Ansonsten stand bei den verschiedenen Beispielen von Majestätsbeleidigung – die natürlich als Ausdruck des Protestes gegen die Obrigkeit zu betrachten sind – zur Zeit Franz Josephs neben der Kritik an der politischen Lage im Staat auch die Kritik an der Wirtschafts- und Geldpolitik sowie der Armee und Außenpolitik im Vordergrund. Zu Beleidigungen durch die „Untertanen“ kam es aber auch aus Enttäuschung über die Undankbarkeit des Kaisers sowie in Zusammenhang mit verschiedenen Diskussionen unter Einfluss des Königs Alkohol. Gerade das Gasthaus war der Ort, wo am häufigsten Beleidigungen gegen den Kaiser bzw. das Kaiserhaus geäußert wurden. Sehr selten kam es dazu am „Arbeitsplatz“, im geschilderten Beispiel in den Waggons auf der Laibacher Bahnstation, somit ist das Beispiel auch in dieser Hinsicht etwas Besonderes. Die Ahndung der abfälligen Kritzeleien über den Monarchen und den Kaiserhof auf den Plakaten, die zur ersten internationalen Jagaustellung in Wien einluden, war vom Standpunkt der Herrschenden von essentieller Bedeutung für die Bewahrung und Festigung der dynastischen Macht. Da mit der Kritik am Kaiser gleichzeitig auch sein Gottesgnadentum in Frage gestellt wurde, musste sie im Keim erstickt werden, um nicht die Legitimität der Dynastie zu bedrohen. Die Majestätsbeleidigung und ihre Strafverfolgung hatten somit auch im geschilderten Fall einen erkennbaren politischen Charakter. Das Beispiel illustriert auch die Stimmung in der Bevölkerung anlässlich des 80. Geburtsjubiläums des Kaisers, als man neben der scheinbar allgemeinen Zufriedenheit mit der wirtschaftlichen und sozialen Lage auch Abweichungen von der Loyalität gegenüber dem Kaiser antrifft.

Schlagwörter: Majestätsbeleidigung, Kaiser Franz Joseph, bekritzelte Reklameplakate, erste internationale Jagdausstellung 1910, Gerichtssachverständiger – Graphologe